

9. Szakmapolitikai összegzés

A következőkben összefoglaljuk azokat az elemzéseinkből levonható legfontosabb tanulságokat, amelyek a magyar munkaerőpiac és a felsőoktatás kapcsolata szempontjából mind oktatás-, mind foglalkoztatáspolitikai szempontból érdeklődésre tarthatnak számot.

– Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben a felsőoktatás létszáma jelentősen emelkedett, ez igen lassú foglalkoztatásnövekedéssel párosult, miközben a munkanélküliségi ráta csökkent vagy stagnált. A felsőoktatás növekvő kibocsátása következtében a foglalkoztatottak körében emelkedett a felsőfokú végzettségűek száma és aránya.

– Az időszakban az új technológiák és munkahelyek megjelenésével a munkaerőpiaci kereslet szerkezetében jelentős változások mentek végbe, aminek fontos következménye a munkahelyi követelmények magasabb iskolai végzettségűek irányában történő elmozdulása. A felsőfokú végzettségű munkavállalókat igénylő foglalkozások, valamint a felsőfokú végzettséget igénylő munkahelyen felsőfokú végzettséggel dolgozó munkavállalók aránya emelkedett.

– A felsőoktatás tartósan magas kibocsátása, valamint a munkahelyszerkezet átalakulásának az időszak utolsó éveiben megfigyelhető lassulása következtében a felsőfokú végzettségű munkavállalók igen jelentős kereseti előnye a kilencvenes évek végétől határozottan csökken, de még az utolsó időpontban is igen jelentős.

– Az iskolázottabb (potenciális) munkavállalók kínálatának emelkedése következtében az időszakban csökken az alulképzett, és emelkedik a túlképzett munkavállalók aránya. A túlképzés azonban nem jelenti azt, hogy az egyének által az oktatásra fordított erőforrásokat elfecséreltnek tekinthetnénk. A túlképzett munkavállaló ugyan alacsonyabb keresethez jut, mint azonos iskolai végzettséggel a képzettségének megfelelő munkahelyen dolgozó társa, de magasabb a keresete az azonos munkakörben dolgozó, a munkahelyi követelményeknek megfelelő (tehát alacsonyabb) iskolai végzettséggel rendelkező munkavállalóénál. A munkaerőpiaci kereslet szerkezetében bekövetkezett átalakulás és az iskolázottabb munkavállalók kínálatának rugalmasabbá válása következtében az időszak végére a jobb munkahely–munkavállaló illeszkedés felértékelődött.

– Általános megfigyelés, hogy magasabb iskolai végzettség mellett a foglalkoztatási (munkanélküliségi) esélyek magasabbak (alacsonyabbak). A magyar munkaerőpiacon is ezt látjuk, ugyanakkor – vélhetően nem függetlenül a felsőfokú oktatás tartósan magas kibocsátásától – a felsőfokú végzettségű munkavállalók a középfokú végzettségűekhez képest megfigyelt relatív foglalkoztatási és munkanélküliségi esélyben mutatkozó előnye az időszak végén csökken.

– A kilencvenes évek végére a munkahelyek, illetve a foglalkozások szerkezetének változása lelassult, miközben a felsőoktatás kibocsátása nem csökkent, a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi rátája nem emelkedett. Ennek egyik következménye, hogy a vizsgált időszak utolsó évében a felsőfokú végzettségűek bekerülési esélyei

jelentősen nőttek olyan foglalkozások esetében (irodai és ügyviteli/ügyfélforgalmi jellegű foglalkozások; szolgáltatási jellegű foglalkozások; mezőgazdasági és erdőgazdasági foglalkozások), amelyekben korábban alacsonyabb iskolázottságú munkavállalók foglalkoztatása dominált. Bizonyos foglalkozásokban a növekedés olyan mértékű, hogy a felsőfokú végzettségűek bekerülési esélye az utolsó évben eléri vagy meghaladja a két alacsonyabb iskolai végzettségű csoport bekerülési valószínűségét. További vizsgálatokat igényel, hogy ez tartós tendenciának tekinthető-e.

– Feltehető, hogy a munkaerő-piaci kereslet szerkezeti változásának lassulása csökkenő GDP-vel és magas felsőoktatási kibocsátással párosulva az éppen pályakezdők elhelyezkedési esélyeit rontja. Miközben a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi rátája az időszakban nem emelkedik, s ezen a felsőfokú végzettségű munkanélküliek számának az utolsó évben megfigyelt emelkedése sem változtat, továbbá a 20–24 éves egyetemi végzettségű fiatalok munkanélküliségi rátája az egész időszakban igen alacsony, az ugyanebből a korcsoportból főiskolai végzettséggel a piacon jelen lévő munkanélküliségi rátája 1999 és 2002 között több mint kétszeresére (3,2 százalékról 7,3 százalékra) nőtt. Ez a főiskolai végzettséggel frissen a munkaerőpiacra lépő munkavállalók súlyosbodó elhelyezkedési gondjaira utal, s nem kizárható, hogy a helyzet a közeljövőben tovább romlik.

– Az érettségi előtt álló középiskolások továbbtanulással kapcsolatos döntéseit befolyásolják a munkaerő-piaci hozamokhoz fűződő – kereseti – várakozásaik, mégpedig mind a felsőfokú tanulmányokra történő jelentkezést, mind pedig a főiskolai, illetve egyetemi szint közötti választást. E döntésre nem hatnak viszont munkanélküliséggel kapcsolatos várakozásaik, továbbá nem mutatható ki a család társadalmi háttérének közvetlen hatása sem. A középiskolások mind az iskolázottság szerinti kereseti különbségekről, mind a különböző diplomás foglalkozásokban elérhető keresetekről pontos információkkal rendelkeznek.

– A felsőfokú tanulmányok befejezése után a fiatalok a számukra legmegfelelőbb munkaerő-piaci státus választják. Magasabb várható bérek a fiatalokat arra ösztönzik, hogy alkalmazottként helyezkedjenek el, s kevésbé válnak munkanélkülivé vagy inaktívvá. A vállalkozói státus azok számára vonzó, akik a nagyobb munkaerő-piaci kockázatot és a rövidebb munkaidőt részesítik előnyben, míg alkalmazottak szívesebben lesznek olyanok, akik a stabilabb állás mellett hajlandók hosszabb munkaidőt elfogadni. Hosszabb munkaidő hatására az egyének egy része elhalasztja a munkaerőpiacra lépést, és inkább továbbtanul.

– A felsőfokú végzettségű pályakezdők közül az egyetemi végzettségűek jelentős kereseti előnyt élveznek a főiskolai végzettségűekhez viszonyítva. A keresetek alakulását nem befolyásolja a tanulmányok alatti munkavégzés, illetve a pályakezdő neme. Érzékelhető kereseti hozadék van viszont a számítógépes ismereteknek és az angoltudásnak.

– A felsőfokú végzettségű pályakezdők jelentős része az elhelyezkedés után munkaerő-piaci képzésben részesül. A képzésbe kerülés valószínűsége nagyobb a főiskolai végzettségűek, mint az egyetemet végzettek körében, s az előbbiek képzési időtartama

is hosszabb. A munkáltatók nagyobb mértékben hajlandók az egyetemi végzettségű, mint a főiskolai végzettségű munkavállalók munkaerő-piaci képzését finanszírozni, továbbá kisebb mértékben fedezik az általános (idegen nyelv tanulása, számítógépes ismeretek szerzése), mint a munkahely-specifikus képzések költségeit.